

Ary Lajos, Debrecen város egykori „pénzügyminisztere”

Nyul Imre

helytörténész, nyugdíjas középiskolai tanár

Absztrakt: A csizmadiák leszármazottja, Ary Lajos 35 évig Debrecen város alkalmalmazásában állt. A legnehezebb időszakokban is nagy hozzáértéssel irányította, kezelte a város pénzügyeit. Szerette a művészeteket, festményeit a Déri Múzeumra hagyta. Sestakerti villáját Borsos József építész-mérnök tervezte.

Kulcsszavak: Ary Lajos, főszámvevő, Debrecen, műgyűjtő, Ary-villa

Abstract: A descendant of bootmakers, Lajos Ary was employed by the city of Debrecen for 35 years. Even in the most difficult times, he managed the finances of the city with great competence. He loved arts and left his paintings to the Déri Museum. His villa in Sestakert was designed by the architect József Borsos.

Keywords: Lajos Ary, comptroller general, Debrecen, art collector, villa Ary

Ary Lajos a dányádi Ary (Ari) család leszármazottja. Ősei 1581-ben Rudolf királytól nyertek nemeslevelet, majd Báthory István fejedelemtől birtokadományt a Dányád nevű birtokra, innen ered a család előneve. A család debreceni őse, Péter 1762-ben költözött be Porcsalmáról.¹ Címerük leírása: „*kékben, zöld alapon álló pánczélos, veres-nadrágos és sárga-csizmás vitéz, jobbjában kivont kardot tart, a pajzs felső jobb sarkában fél ezüst-hold és a felső bal sarokban hatszögű aranycsillag ragyog. Sisakdísz: két veres, arany csilaggal megrakott sas-szárny között könyöklő s görbe kardot tartó pánczélos kar.*”² A fentieket erősíti, hogy a Debrecen szabad királyi városban lakó nemesek között az 1840. évi összeírásban szerepel Ary Lajos dédapja, Ari József, az 1847. évben pedig nagyapja, Ari Lajos neve is. Ary Lajos dédapja 1784-ben már Debrecenben született.³

¹ Herpay Gábor: Nemes családok Debreczenben. Debrecen, 1925. 21–22.

² Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. (Szerk. dr. Borovszky Samu) Budapest, 1900. 511.

³ A családnév a bejegyzésekben vegyesen fordul elő. Alapként a születési anyakönyvben szereplő formát használom, amennyiben később y-nal is megjelent a név, azt jelzem.

Ary Lajos Debrecenben összeházasodott nagyszülei Ari Lajos (1810–1879) csizmadiamester és Pozsár Sára (1815–1875), szülei pedig Ari (Ary) Károly (1844. december 2. Debrecen – 1910. május 10. Debrecen) csizmadiamester és Bereczki Julianna (1841. december 4. Debrecen – 1909. február 21. Debrecen) voltak. A család először az Árok utca 675. (ma Eötvös utca 31.), majd a Kút utca 3588., később a Csapó utca 17. szám alatt, a csizmadiacéh épületében élt.

Ary Károlynak négy gyermekéről van ismeretünk, akik megérték a felnőttkort: Ari Eszter (1869–1915), Ary József (1876–1947), Ari (Ary) Róza (1880–1947) és Ari (Ary) Lajos (1885–1950). Eszter férje Uri Imre csizmadiamester volt. Egy felnőttkort megélt lányukról tudunk. József folytatta apja mesterségét, csizmadiamester lett, majd városi becsüs. Első felesége Kulcsár Erzsébet volt. 1899-es házasságkötésükkor József még a céh épületében élt. Házasságukból egy felnőttkort megért fiú született, Gyula. (*ld. később*) Róza nem ment férjhez, testvérének, Lajosnak segített.

Ary Lajos 1885. augusztus 27-én született Debrecenben, a Kút utca 3588. szám⁵ alatt. Születési anyakönyvében az alábbi utólagos bejegyzés szerepel: „A m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszternek 1933. évi január hó 5-én 7621/1932 szám alatt kelt intézkedése alapján feljegyeztetik, hogy a születettnek magyar nemessege a m. kir. belügyminiszter 1926. évi február hó 12-én 20957/1927 sz. alatt kiállított bizonyítványa szerint igazolva van.”⁶

Ary Lajos⁴

Iskolai tanulmányaira, végzettségére vonatkozó adatokat nem sikerült találni sem a levéltárakban, sem az elérhető iskolai értesítőkben. A család tagjai elbeszélésekből annyit tudnak, hogy tanulmányainak egy részét nem Debrecenben végezte. Az emlékek szerint Ary Lajos többször gyalog vágott neki, hogy visszatérjen ismeretlen helyen lévő iskoláihoz.

Debrecenben a „Korona takaré- és hitelszövetkezetnél” 1906-ban, majd 1907-ben a Debreceni Központi Banknál segédkönyvelőként dolgozott. Az utóbbi helyen gyorsan ívelt felfelé a karrierje, 1908–1909-ben már pénztárnok, 1910–1912-ben főkönyvelő, 1913-tól főkönyvelő, cégvezető- és igazgatóhelyettes volt.

⁴ Déri Múzeum EF_3251P (Liener Béla 1928.)

⁵ A mai Kút utca 12. szám helyén.

⁶ Református egyház születési anyakönyve 1022/1885 (anyakönyvezéskor: Ari néven szerepel)

Debrecen szabad királyi város alkalmazta 1915-ben, mint számvevőt.⁷ Kiemelkedő munkája elismeréseként 1917-ben tiszteletbeli főszámvevő címet kapott, majd 1919-ben városi főszámvevő-helyettesé léptették elő. 1924-ben dr. Hadházy Zsigmond főispán főszámvevővé nevezte ki. Az 1924-es kinevezéséről így írt a korabeli sajtó: „*Ary Lajos kinevezése igazán nagy örömet okozott nemcsak a városházán, de városszerte is. A kinevezés a legérdemesebbet érte, mert hiszen Ary Lajos fáradhatatlan agilitással, szünetet nem ismerő munkával igyekezett stabilizálni Debrecen város háztartását. Az ő érdeme, hogy a mai nehéz gazdasági viszonyokat Debrecen városa minden különösebb megrázkódtatás nélkül úszta meg. Nagy munkájára azzal tette fel a koronát, hogy a közelmúltban elkészítette a város arany korona alapon álló költségvetését, amely végtelenül leegyszerűsítette a város ügyeinek kezelését. Ary Lajos kinevezése garancia arra, hogy Debrecen város anyagi ügyei a legrövidebb időn belül teljesen rendbe fognak jönni...*”⁸

Először, az 1910-es években az Arany János utca 33. és a Piac utca 72., az 1920-as években a Varga utca 1. szám alatt lakott. Az utóbbiból költözött a sestakerti villájába (*ld. később*).

Felügyelőbizottsági tag volt az 1920-as évektől a Debreceni Vásárpénztár Rt.-nél, a Debreceni Helyi Vasút Rt.-nél, valamint a Debreceni Közraktár és Kereskedelmi Rt.-nél. Igazgatósági tagságot töltött be a Városi Takaré- és Hitelintézet Rt.-nél. Ezenkívül több bizottsági tagságra is felkérték, illetve hivatalból megbízták.

A városházán egyre több és komolyabb pozíciót töltött be. 1919-ben rábízta a revizori osztály vezetését. Több alkalommal őt küldték a különböző minisztériumokba, hogy hozzájárulást, támogatást járjon ki a városnak, engedélyt kérjen hitel felvételére (Népjóléti Minisztérium, Pénzügyintézet Központ, Pénzügyminisztérium, Belügyminisztérium stb.).

Rendszeres feladata volt a város költségvetésének és zárszámadásának összeállítása. De egyéb teendők is hozzá tartoztak: földek eladása, lakás- és házépítési akciók kidolgozása, kéményseprési díjak, villamosjegy ára, csatornázási díjak, városi cégek alkalmazottainak és városi tisztviselők fizetése stb. Munkáját több esetben elismerték, díjazták. Volt, hogy túlhajtotta magát. Kimerültsége miatt például 1921 nyarán a városvezetés engedélyével négy hét szabadságra ment.⁹

Saját vagyonából 1928-ban alapítványt tett a debreceni református Ispotály javára.¹⁰ Sajnos az alapítványról, annak nagyságáról a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában semmilyen irat nem lelhető fel.

Az 1930-as évek gazdasági válságának idején a városnak is takarékoskodnia kellett, ennek levezénylése Ary Lajosra várt, ami sok-sok érdekütközéssel járt.

⁷ A Város, 1915. január 15. 8. . (Domahidy Elemér főispán nevezte ki)

⁸ Egyetértés, 1924. július 22. 1.

⁹ Egyetértés, 1921. június 28. 5.

¹⁰ Herpay Gábor: A debreceni református Ispotály története. Debrecen, 1929. 176.

Eleget kellett tennie a kormány utasításainak, de a város üzemeltetését, illetve a működését is biztosítani kellett.

Ary Lajos, Debrecen sz. kir. város főszámvevője, saját aláírásával¹¹

A Vásáry István polgármester ellen 1935-ben indított perben mások mellett Ary Lajost is megvádolták. A bíróság 100 pengő bírságot szabott ki rá, az ítélet szerint őt csak egy pontban találták bűnösnek. Röviddel az ítélet kihirdetése után a belügyminisztérium fegyelmi bírósága Ary Lajost felmentette a vád alól. Ugyanakkor Vásáry polgármester büntetését mérsékeltek, ő nyugdíjba vonult.

Munkájára, szaktudására a világháború után is számítottak. 1944. december 16-án jelentették be, hogy Ary Lajos szolgálattételre jelentkezett. „Mivel Ary Lajost tudvalévően Bessenyei Lajos főispán üldözte el demokratikus gondolkozása miatt Debrecenből,¹² Juhász Nagy Sándor azt javasolta, hogy a bizottság elvileg járuljon hozzá Ary Lajosnak a város szolgálatába való visszatéréséhez. Az indítványt a bizottság¹³ egyhangúlag és örömmel tette magáévá és Ary Lajos értékes

¹¹ Déri Múzeum EF_15216P (Liener Béla 1928.)

¹² 1944. május 16-án Bessenyei felszólította Kölcsey Sándort, hogy önként kezdeményezze felmentését. Utána mások is távozni kényszerültek a város vezetéséből, köztük Ary Lajos. A halálakor megjelent nekrológjában erről úgy írnak, hogy „1944-ben a német megszállás idején nyugalomba vonult.” (Debrecen, 1950.04.20.)

¹³ Magyar Nemzeti Függetlenségi Front debreceni bizottsága, ennek elnöke volt dr. Juhász Nagy Sándor

munkáját azon a napon kezdte meg, amikor Debrecen követeit az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe megválasztották.”¹⁴

Haláláig városi számvevősegi I. o. főtanácsosként, számvevősegi főnöként továbbra is a helyhatóság szolgálatában állt. A korábbiakhoz hasonlóan ő készítette el a város költségvetését és zárszámadását, új szervezeti változásokat javasolt, a háborús károk helyreállítására pénzügyi forrásokat igyekezett találni. Akkoriban különösen nagy problémát okozott a pengő elértéktelenedése, majd a forint bevezetése. Irányításával 1948 végére sikerült stabilizálni a város költségvetését. A nehézségek ellenére szociális tevékenységekre és kultúrára is talált pénzt, pl. a Nagyerdei Szabadtéri Színház megépítésére. Ennek felavatását azonban már nem élhette meg, pár hónappal előtte elhunyt.

A szakemberképzésből is kivette részét. Az 1946/1947-es és az 1947/1948-as tanévekben szakelőadóként speciálkollégiumok keretében tartott szemináriumot a Debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán „*Önkormányzat, különös tekintettel a háztartási kérdésekre*” címmel.¹⁵

Nagyon szerette a művészeteket, gyűjtötte a képzőművészeti alkotásokat. Halála után a munkahelyi irodájában találták meg a végrendeletét. Testamentuma szerint 13 festménye – Fényes Adolf, Koszta József (4 db), Vaszary János (2), Iványi Grünwald Béla (2), Bernáth Aurél, Rudnay Gyula, Tornyai János, Istvánffy Gyula alkotásai¹⁶ – gazdagította a Déri Múzeum gyűjteményét, a későbbiekben pedig egy Holló László-mű is a múzeumhoz került. Mindezekből egy Ary-sarok kialakítását kérte, ami nem valósult meg, sőt a képek sorsáról sem tud semmit a család.

A művészekkel igen jó kapcsolatot ápolt. 1929-ben Haranghy Jenő 85×65 mm méretű ex librist készített Ary Lajos részére. Az alkotáson megjelenik a városháza, elől a város „kincsesládája” tele pénzeszsákokkal, jelezve, hogy Ary Lajos felelt Debrecen pénzügyeiért. (*ld. később*)

Zoltai Lajos vízfestményt készített „*Összeomlott tanyai ház a Vajdalaposon*” címmel, amit a számvevőnek dedikált 1930-ban. (*ld. később*)

Medgyessy Ferenc 1934 decemberében megmintázta Ary Lajos plakettjét. Ez jelenleg is az Ary család birtokában van, mérete 23×19 cm. (*ld. később*) Erről így írt Sőregi János: „*A karácsonyi ünnepek után Ary Lajos városi számvevőt mintázta plakettre. Másnap 1934. dec. 28-án ő maga (Medgyessy Ferenc – Ny.I.) elbeszélte, hogy munkájához Debreczeny Tivadar szobrászbarátja adott neki*

¹⁴ A debreceni feltámadás (Szerk. Paál Jób és Radó Antal) Debrecen, 1947. 160.

¹⁵ Hollósi Gábor: A debreceni Jog- és Államtudományi Kar története (1914–1949). Debrecen, 2007.

¹⁶ A festményeket Balogh István múzeumvezető vette át. (2 db elismervény az Ary család tulajdonában)

anyagot. Medgyessy szerint Arynek jó fakír vagy remete arca van, kedvvel mintázta. Emiatt nem keresett fel engem János napján, dec. 27-én.”¹⁷

Emanuel Béla, aki főleg arcképeket festett, 1940-ben örököltette meg Ary Lajost. Ezt a festményt is a család őrzi. (ld. később) Dönczy Lukács Ödön karikaturista 1931-ben elkészítette a város tisztikarának karikatúráját, köztük Ary Lajosét is. (ld. később)

Ary Lajos 1950. április 19-én hunyt el Debrecenben.¹⁸ „Ebédideje után hivatalába utazott villamoson, szívszélhűdést kapott s pillanatok alatt meghalt.”¹⁹

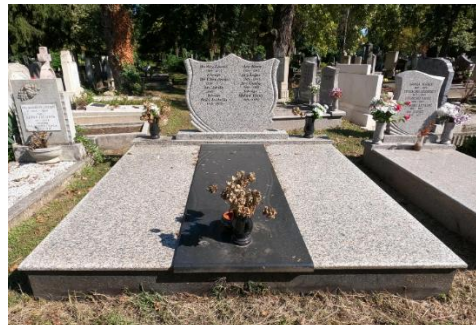

Gyászjelentés²⁰

A Debreceni Köztemetőben temették el április 24-én. Búcsúbeszédet Balogh Endre polgármester mondott. Sírja a XI. parcella bal oldalt 2. sor 22–23. sírhelyen található, ahol több családtagja is nyugszik. 2021-ben testvérének leszarmazottjai készítették új síremléket az elhunytak földi maradványai fölé.

A korábbi síremlék

és az új síremlék

¹⁷ Sőregi János: Feljegyzéseim Medgyessy Ferenc szobrászművészről. Debrecen, 1959. 15. (Debreceni Egyetemi Könyvtár kéziratári különgyűjteménye Ms 13/40)

¹⁸ Halotti anyakönyv 615/1950 – Hivatalosan megadott halálok: koszorúér-elmészese-dés.

¹⁹ Néplap, 1950. április 20. 4.

²⁰ Néplap, 1950. április 23. 4.

Villája

A Sestakert utca 4. szám alatt ma is áll a közel 100 éves Ary-villa, amit Ary Lajos építtetett. A telek 1926-ban már biztosan Ary Lajos tulajdonában volt, mivel akkor kapott oda építési engedélyt. A ház terve még a tervezett utca vonalában, eredetileg a Komlóssy út 40. számú telek területére szólt, telekmegosztással.²¹ A ház felépítésére 1929-ben határidő-módosítást kért, akkor készült el az új terv. A 242,60 négyszögöles telekre épült villa elkészültét 1931. április 9-én jelentette be Ary Lajos.²² A ház a Sestakert utca megnyitása után eleinte a 2. számot viselte. A késő szecessziós épületet Borsos József tervezte 1928–1929-ben. Az elkészült villa külső megjelenésében felfedezhetők a szintén Borsos József által tervezett krematórium jellegzetes formai jegyei, például az emeleti teraszt tartó csavart oszlopok, a boglyaívek, a díszítések.²³ Különlegesek az ovális ablakai, a népi ihlettségű ablakrácsok. Furcsa módon az északi oldalra helyezte a tornácot és az emeleti teraszt, s a nappalinak nem oldotta meg a kertkapcsolatát.²⁴ A ház pincéjében szobát, konyhát, raktárakat, mosókonyhát és kazánházat, a földszinten egy kettéválasztható szobát, verandát, konyhát, kamrát, előteret és egy kis szobát, az emeleten pedig két szobát, fürdőszobát és teraszt alakítottak ki. *(az alaprajzot ld. később)* Az emeletre tölgyfa lépcsősor vezet fel.

Ary Lajos a villában nagyon egyszerűen élt. Nem nősült meg, így közvetlen leszármazottjai nincsenek. Testvérének halála után a városházáról kapott segítséget, az onnan kiküldött emberek tartották rendben a házat és a kertet.

Az Ary-villa keleti és nyugati oldala²⁵

²¹ Az eredeti telek keleti oldala a Horthy Miklós út (ma Egyetem sugárút), az északi oldala pedig a Sestakert utca része lett. Ezeket a területeket 1929-ben sajátították ki.

²² MNL-HBVML IV. 146/b 10577/1931

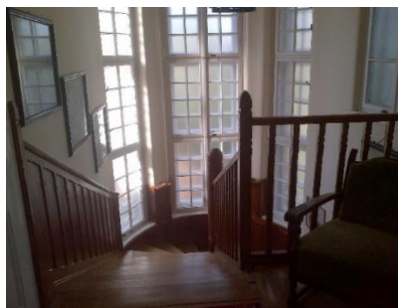
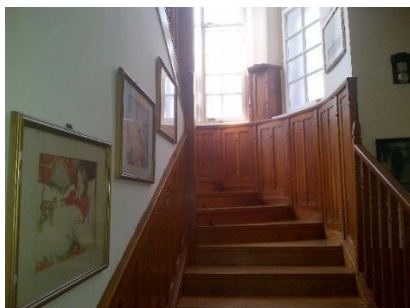
²³ Rácz Zoltán: Borsos József és Debrecen korai modern építésze. Debrecen, 1990. 59–62.

²⁴ Uo.

²⁵ TtREL II.29.v. Borsos József főépítész hagyatéka

Az Ary-villa

A villa lépcsőházi része²⁶

A ház verandáját Medgyessy Ferenc Táncolók című domborművének terrakottából készült másolata díszíti. Az eredeti gipszalkotást 1912-ben készítette Medgyessy, amelyet a Déri Múzeum őriz. Mérete 36×72,5 cm.

Táncolók

²⁶ Ary család archívuma

Ary Lajostól 1944-ben elvették a házat, orosz katonák költöztek be, akik lepusztult állapotban hagyták, és több minden eltűnt az épületből. Később – Ary Lajos halála után – az emeletre költöztettek be egy családot, akik csak akkor távoztak, amikor testvérének unokája, Ary László (1929–2017) kifizette őket.²⁷

Ary Lajos a házat unokaöccsére, Ary Gyulára (1900–1957) és annak három gyermekére (László, Tibor, Attila) hagyta. Ary Gyula halála után fiai megegyeztek, és a továbbiakban Ary László, majd halála után lánya, Ary Petronella tulajdonába került a gyönyörű villa. 1964-ben a telket megosztották, melynek az állam kisajátította a keleti részét, ahol eredetileg a villa szőlője és gyümölcsöse volt; ide társasházat építettek egyetemi tanárok részére.

Az 1970-es és 1980-as években, újabban pedig 2018 és 2019 között újították fel az épületet. A Sestakert minden bizonnyal legszebb villáját 1985-ben helyi védelem,²⁸ majd 1989-ben műemlékvédelem alá helyezték.²⁹ Így a közelmúltban befejezett felújítás nagy precizitást igényelt a szigorú jogszabályok figyelembevételével, ami nagyobb anyagi áldozatot is kívánt a családtól. 2023-ban a régi drótkerítés helyett a házhoz illeszkedő kerítést építették az utcai fronton.

Az új kerítés

Ary Lajos hosszú évtizedekig kiváló „pénzügyminisztere” volt a városnak. Az utókor csak a sestakerti Ary-villa kapcsán emlékezhet rá, bár sokan a névadó keresztnévét sem ismerik. Az ő munkássága is megérdemelne egy emléktáblát a

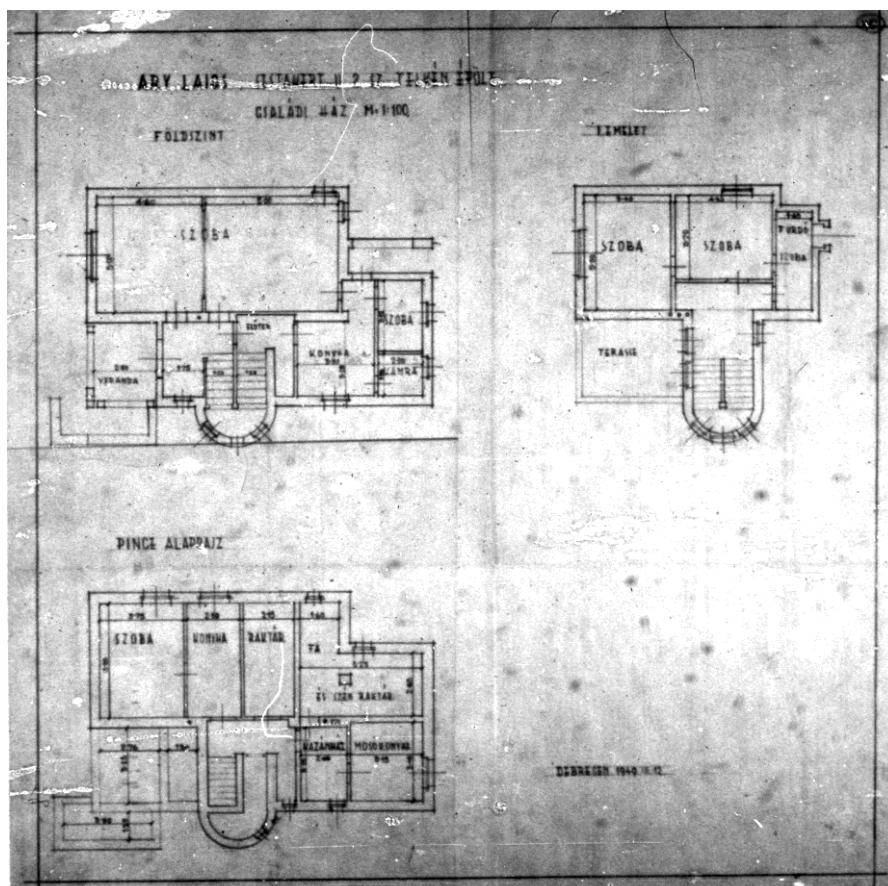
²⁷ Ary család szíves közlése

²⁸ 1/1985. (IV. 15.) Tr. Debrecen általános rendezési terve szabályozási előírásairól. DMVT V.B.

²⁹ M 10222 - 1987/1989. (Debrecen műemlékjegyzéke)

városban, főleg, hogy ebben az évben van születésének 140., halálának 75. évfordulója.

Szerencsére a család szívéen viseli az egykori számvevő villájának sorsát, mindent megtesznek, hogy az Ary-villa fennmaradjon, díszje legyen a kertségnek.

Az Ary-villa eredeti alaprajza³⁰

³⁰ DMJV Polgármesteri Hivatal Mikrofilm adattár

Haranghy Jenő ex librise (1929)

Zoltai Lajos vízfestménye Ary Lajosnak dedikálva. (1930)

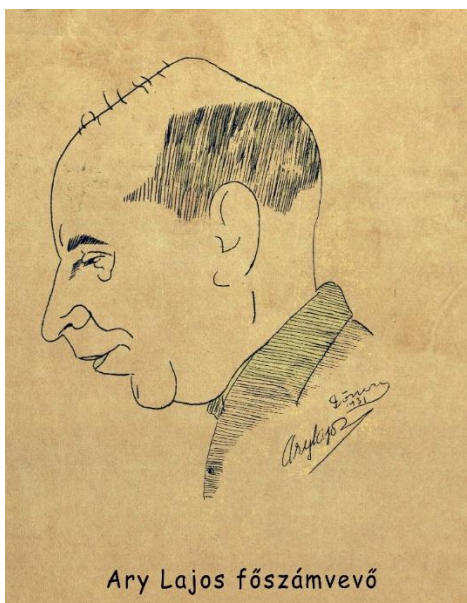

*Medgyessy Ferenc domborműve
Ary Lajosról (1934)³¹*

*Emanuel Béla festménye Ary Lajosról
(1940)³²*

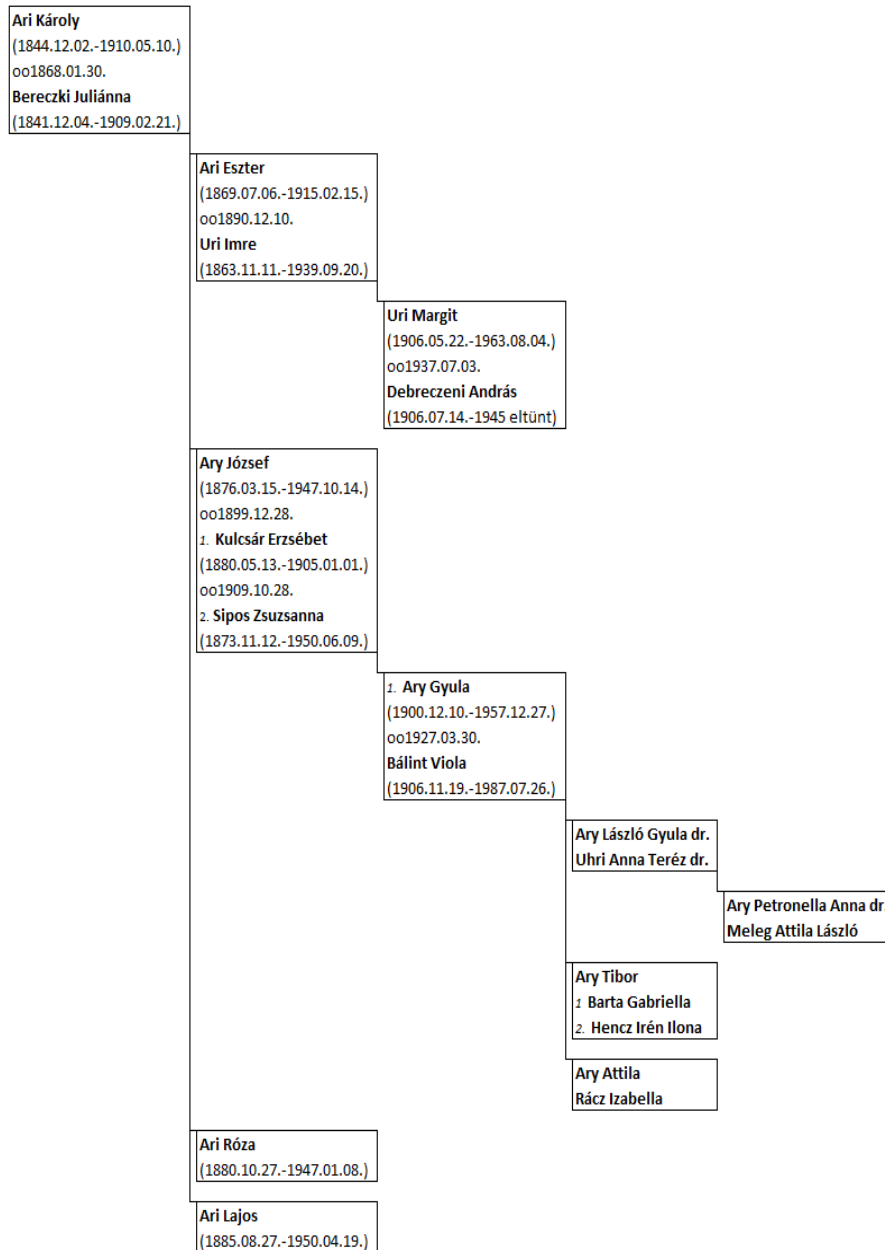
Ary Lajos főszámvevő

Dönczy Lukács Ödön karikatúrája Ary Lajosról (1931)³³

³¹ Ary család tulajdona

³² Ary család tulajdona

³³ Papp József helytörténeti kutató magángyűjteménye, Szitha Margit hagyatéka

*Az Ary család egyik ága
(az összes életeseemény Debrecenhez kapcsolódik)³⁴*

³⁴ Kivéve Uri Margit, aki Balatonszabadiban hunyt el.